

Dětská hřiště, dětské koutky a prostory pro děti první poloviny 20. století v projektech zahradního architekta Josefa Vaňka

Stanislava OTTOMANSKÁ

ANOTACE: *Historický vývoj dětských hřišť na našem území je obecně velmi málo probádaným tématem z pohledu zahradní a krajinářské tvorby, architektury, urbanismu, ale také památkové péče či řady pedagogických disciplín. Příčinou je absence dobových dokumentů a řada dalších činitelů, které znemožňují sestavit ucelený dokument k této problematice. Zpřístupnění soukromého archivu Josefa Vaňka (1886–1968) a následná analýza archivních dokumentů umožňují předložit dílčí dokument o tvorbě dětských hřišť první poloviny 20. století.*

Úvod

Každý z nás měl ve svém dětství oblíbené místo, kde si mohl hrát sám, se svými vrstevníky nebo i s dospělými, či jen sledoval hru ostatních. Vše v naprostém klidu a míru, v atmosféře utušující sebevědomí a sebejistotu dítěte, ale i upevňující kolektiv. Většinou k těmto místům nepatřila jen dětská hřiště, ale nespočetné množství objektů, ve kterých si děti hrály bez ohledu na denní či roční dobu, vybavení a velikost daného prostoru. Byla to místa v blízkosti bydliště, školy či cesty do školy – dostupná a pro dítě víceméně známá, tedy bezpečná. Přirozenost prostředí, ale i blízkost dosud neznámého – jako je les, louka, potok, ovocný sad, stará tajemná zahrada nebo jen altánek v této zahradě – je vždy lákavá. Ale těchto míst bohužel ubývá přímo úměrně s cenou pozemků, rozšiřující se infrastrukturou či nedostatkem financí. I v 21. století lidé stále neodvolatelně míří žít své životy do měst, ve kterých je veden boj opravdu „o každý metr“. A tak je zcela pochopitelné, že jen těžko děti v dnešním světě najdou to „své“ místo, kde si mohou přirozeně hrát, rozvíjet svoje schopnosti a dovednosti, ale především nerušeně navazovat první kontakty s okolním světem.

Plánování, projektování, zakládání, údržba a případná obnova dětských hřišť by měly být prioritou péče o veřejnou zeleň vyspělé společnosti v oblasti komunální politiky obcí i měst, protože právě hraní potřebují dnešní děti stejně, jako je potřebovaly děti předešlých generací. Hra, resp. hraní, a adekvátní prostředí pro tuto činnost jsou nezbytnou součástí vývoje člověka od útlého dětství a přispívají především k jeho duševnímu, tělesnému, ale i společenskému vývoji. Téma, které je i dnes společensky velmi aktuální, bylo takové i před více jak 100 lety. Poučme se proto z naší bohaté novodobé „československé“ historie a především si nepřestávejme hrát a snít! Příkladem nám

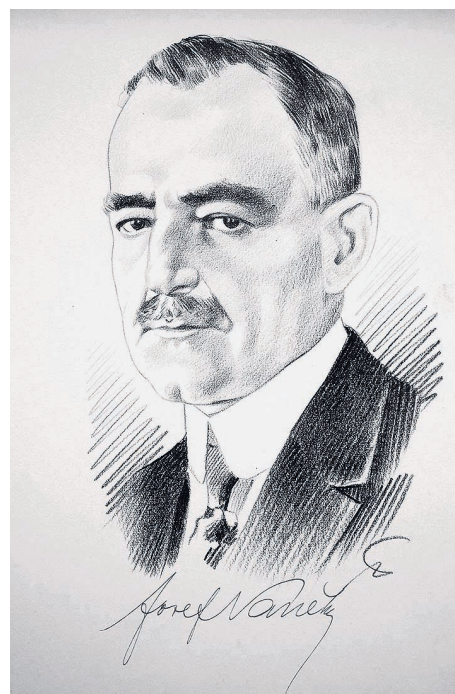
může být osobnost zahradního architekta Josefa Vaňka, který pomáhal naplňovat sny několika tisícům svých klientů, ale také dětem...

Stručný životopis Josefa Vaňka (1886–1968)¹

Josef Vaněk se narodil 6. února roku 1886 v Bukovině u Hradce Králové do rodiny malorolníka. Obecnou školu vychodil v letech 1891–1895 v Černilově, kde nadšeně pomáhal ve školní zahradě, dokonce si založil herbář rostlin a sbírku nerostů a naučil se i některé zahradnické dovednosti, například očkování růží. Roku 1896 složil přijímací zkoušku na měšťanskou školu ve Smiřicích, avšak v roce 1899 jeho rodiče rozhodli, že jejich syn přestoupí na učitelský ústav do Hradce Králové. Josef Vaněk se však rodičům vzepřel a rozhodl se raději vyučit zahradníkem.

Vyučit se nejprve chtěl v zahradnictví hospitálu na Kuksu, ale tam mu bylo doporučeno zámecké zahradnictví prince W. Schaumburg-Lippe v Ratibořicích, kde také 1. srpna roku 1899 do učení nastoupil. Již v roce 1902 odešel na praxi do věhlasného zámeckého zahradnictví hraběte H. Thun-Hohensteina v Děčíně. V rozmezí let 1903–1907 získal další odborné vzdělání v zahradnickém oboru, a to na Zemském pomologickém ústavu v Praze-Tróji, v Pomologickém institutu v Reutlingenu (Bádensko-Württembersko) a též na Vyšší státní zahradnické škole v Proskavě (tehdejší pruské Slezsko). Po národnostních peripetiích na škole v Proskavě odešel pracovat pro hraběte Stollberga jako vrchní zahradník na panství Velký Kanín v Braniborsku, kde měl kromě jiného na starosti 30hektarový zámecký park a 20 hektarů ovocných školek.

Roku 1908 se Josef Vaněk vrátil natrvalo do Čech. Krátce působil jako člen redakce v *Českých zahradnických listech*, kterou vedl Ferdinand Macháček, dokonce i vyučoval odborné zahradnické předměty na zahradnických ško-

1

Obr. 1. Portrét Josefa Vaňka od J. Pětivokého z Pardubic. Foto: soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

lách v Praze. Avšak ještě téhož roku především z existenčních důvodů odešel do Chrudimi, kde převzal redakci tehdejšího měsíčníku *Zahrada domácí a školní*. Do této doby vedl toto periodikum Vaňkův budoucí tchán Karel Kudrna (1860–1950), který časopis v roce 1905 založil. Vaněk radikálně pozměnil strukturu časopisu a začal jej vydávat jako čtrnáctideník

■ Poznámky

¹ Upraveno podle Stanislava Ottomanská – Šárka Steinová, *Život a dílo zahradního architekta Josefa Vaňka (1886–1968)*, Praha 2017.

2

3

Obr. 2. Dobová fotografie Kočičího brádku v lesích u Slatiňan. Foto: archiv autorky.

Obr. 3. Kočičí brádek a jeho malí dobyvatelé. Foto: Stanislava Ottomanská, 2013.

pod titulem *Zahrada* (vydával jej od roku 1910 celých 36 let). Brzy potom založil *Zahradnickou bursu*, později přejmenovanou na *První československou zahradnickou burzu*, která vycházela 27 let. V roce 1910² založil svůj školkařský závod a snažil se již také projektovat. Mezi životní zlomy daného období v osobní sféře pak patřil vztah se slečnou Ludmilou Kudrnovou (1893–1970), dcerou Karla Kudrny, se kterou se Josef Vaněk dne 26. prosince 1912 v Chrudimi oženil. Roku 1914 se manželům narodila dcera Ludmila (1914–1984). Události 1. světové války zasáhly krutě nejen do rodinného života, ale i do plynulého vývoje profesní činnosti Josefa Vaňka, ať po stránce projekční, publikační, vydavatelské či školkařské. Během války sloužil v rakousko-uherské armádě jako telefonista. Se svým plukem se dostal až na ruskou a italskou frontu, kvůli zranění se však vrátil zpátky do Čech a zde již setrval až do konce války.³ Po válce se Vaněk snažil v Chrudimi navázat na svou předválečnou činnost. V roce 1918 se rodina rozrostla o syna Vlastimila (1918–1999) a v roce 1924 o Květoslava (1924–2006).

V období let 1918–1938 prožíval Josef Vaněk krásnou životní etapu, byl úspěšný ve své práci a jeho rodina se rozrůstala, stal se otcem, ale také dědečkem. Byl úspěšný, známý, cestoval a stýkal se s řadou významných osobností společenského a kulturního života. Jeho závod měl ve 30. letech 20. století již několik oddělení, a to například školky okrasných dřevin a růží, školky ovocných stromů, perenařství, projekčně-technickou kancelář pro zakládání zahrad, vazačství a květinářství, jiřiny,

semena, vydavatelství, nářadí a potřeby zahradnické atd.

Veškeré úsilí však opět narušily válečné události. Josef Vaněk se i v této době snažil za pomoci svých synů udržet úroveň svého závodu a přes všechna úskalí především ponechat v chodu oddělení školek okrasných dřevin v Chrudimi a peren v Pištověch. Po 2. světové válce bylo projektů již velmi málo, Vaněk ale nadále pokračoval ve veřejné, osvětové činnosti a v činnosti literární (například v roce 1947 vydal X. díl *Lidové pomologie* ad.). Dne 10. srpna 1949 však došlo k znárodnění jeho závodu. Poté odešel Josef Vaněk do ústraní, stále se ale věnoval přednáškové a konzultační činnosti. Rehabilitace se dočkal až v roce 1965, kdy v Chrudimi místní národní výbor uspořádal oslavy jeho 80. narozenin, a dále mu na III. sjezdu ČSZO v roce 1966 bylo uděleno nejvyšší ocenění za zásluhy o zvelebení ovocnářství a zahradnictví. Josef Vaněk zemřel v Chrudimi dne 9. září 1968 ve věku 82 let (obr. 1).

Základní pramen – soukromý archiv Josefa Vaňka v Chrudimi

Autorka se jako chrudimská rodačka daným tématem zabývá již dlouhodobě. Nejprve v počátcích ve své badatelské a následně publikační činnosti využila zdroje tehdy dostupné. V období let 2005–2011 se jednalo pouze o tyto zdroje: *České zahrady I.* a *České zahrady II.*⁴ a články Josefa Vaňka v dobových publikacích, katalozích, cenících a odborných periodikách na téma jeho projektů a realizací. Autorka uskutečnila badatelskou činnost ve Státním okresním archivu v Chrudimi a Státním oblastním archivu v Zámruku, kde studovala v archivních fondech archivní prameny vztahující se k osobnosti Josefa Vaňka či k získání informací ke konkrétním objektům a zadavatelům. Zlomový byl rok 2011, kdy mohla prostudovat knihu plánů ze soukromého archi-

vu Josefa Vaňka v Chrudimi, avšak stále bez možnosti studia plánů a ostatních dochovaných dokumentů. Od roku 2013 až do roku 2017 měla autorka spolu s kolektivem pracovníků Národního zemědělského muzea a kolektivem pracovníků Ústavu biotechniky Zahradnické fakulty v Lednici Mendelovy univerzity v Brně možnost uskutečnit badatelskou činnost v soukromém archivu Josefa Vaňka a rodiny Vaňkových v Chrudimi. Dochovaný archivní fond, resp. pozůstalost Josefa Vaňka lze rozdělit na tyto části:

- I. životopisný materiál (osobní doklady, deníky, osobní zápisy aj.),
- II. korespondence,
- III. vědecké, odborné a literární spisy,
- IV. projektová dokumentace,
- V. firemní dokumentace,
- VI. ilustrační materiál,
- VII. dokumentace ostatních členů rodiny,
- VIII. ostatní dokumentace.⁵

Dětská hřiště v projektech zahradních architektů na našem území v letech 1918–1938

Úvodem je nutné připomenout, že dětská hřiště, stavby, prostory a koutky pro děti se již v průběhu 19. století na našem území běžně objevovaly v desítkách šlechtických zahrad, parků, lesoparků, lesů či v zahradách zámožných měšťanů a úspěšných podnikatelů. Avšak pokud chceme hovořit o dětských hřištích,

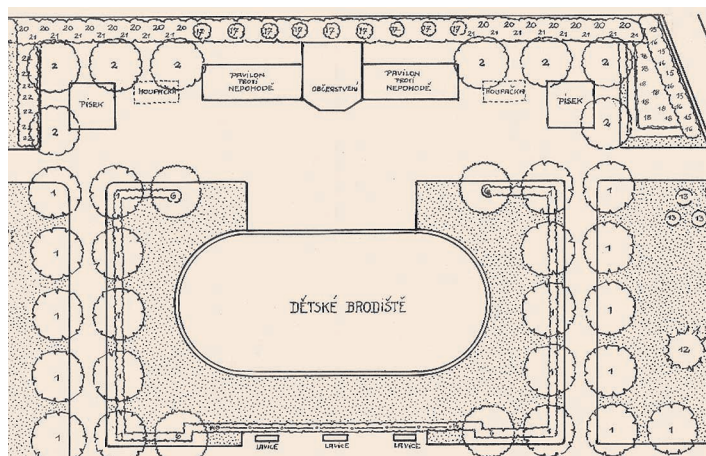
■ Poznámky

² V některých pramenech uváděn i rok 1911 či rozmezí let 1910–1911.

³ Šárka Steinová – Romana Štěr, *Vzpomínky zahradního architekta Josefa Vaňka na Velkou válku*, Praha 2017.

⁴ Josef Vaněk, *České zahrady I. Album plánů moderních zahrad*, Chrudim 1920. – Idem, *České zahrady II. Album plánů moderních zahrad*, Chrudim 1925.

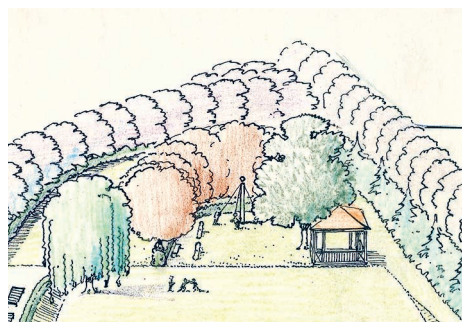
⁵ Ottomanská – Steinová (pozn. 1).

4

5

6

Obr. 4. Detail návrhu dětského brouzdaliště v Jubilejním parku ve Znojmě z roku 1929. Archiv Národního zemědělského muzea (NZM), OF Josef Kumpán, inv. č. 2010/VI/1359. Foto: NZM, 2016.

Obr. 5. Dobová fotografie brouzdaliště v Jubilejním parku ve Znojmě. Foto: Archiv města Znojmo, inv. č. 6078.

Obr. 6. Detail dětského hřiště v návrhu na sadovou úpravu koupaliště v Českých Velenicích z roku 1933. Archiv NZM, OF Josef Kumpán, inv. č. 1489/VI/1003. Foto: NZM, 2016.

hrách dětí v zahradě či parku – obecně o prostoru pro dětskou hru či dětské koutky –, je třeba se již úzce zaměřit na tuto věkovou kategorii. Z hlediska didaktiky je dobré přistupovat k této problematice podle věku dítěte, což naprosto logicky koresponduje i s požadavky na tělesný, duševní a sociální vývoj jedince. Dodnes to dokládají stovky dokumentů či desítky dochovaných staveb, z nichž některé jsou dokonce stále funkční a lákají ke hrám i současnou generaci dětí (například tzv. Kočičí hrádek v lesích nedaleko Slatiňan) (obr. 2, 3).⁶ Zajímavostí je, že tyto stavby měly mnohdy způsobeno i měřítko, které odpovídalo dětské postavě, nebo se jednalo pouze o zmenšeniny či stylizace, které byly svými rozměry dětem fyzicky dostupnější. Mezi těmito objekty se můžeme setkat i se zmenšeninami hospodářských budov (tzv. dětská hospodářství), ve kterých se pro děti chovala domácí zvířata, jako byla drůbež, ale také ovce, kozy či poníci

apod. Pochopitelně se ale jednalo o úzké spektrum dětí, pro které byly tyto objekty určeny a které si tu mohly hrát, a jednalo se tedy o čistě privátní sektor. Za privátní lze označit také prostory pro dětské hry a ostatní činnosti, které byly – ať plánovitě, či v jistém časovém odstupu – vymezeny v areálech různých institucí o děti pečujících, a to již v 19. století, jako byly nemocnice, sirotčince, léčebny, kláštery a jiné ústavy, ale také školy a internátní školy. Avšak zde je velmi důležité, ale s odstupem času a kvůli absenci dobových materiálů téměř zcela nemožné určit, zda se jednalo o hřiště pouze pro tělovýchovné aktivity, nebo zda to byla skutečná hřiště v pravém slova smyslu, jak je vnímáme v současné době. Pro veřejný prostor jsou fakticky dochovány například projekty od významného zahradního architekta konce 19. a přelomu 19. a 20. století Františka Thomayera (1856–1938),⁷ na jehož plánech pro Karlovo náměstí se setkáváme se zákresy tzv. rejdišť či hrabališť pro děti, která začlenil do prostoru městského parku, resp. parkového náměstí jako jeho nedílnou součást.

Situace se ve veřejném sektoru výrazně změnila a v prvních dvou desetiletích 20. století byly stále více požadovány návrhy městských parků, sadů či parkových náměstí, které jsou svojí koncepcí tzv. vícegenerační, což v některých případech zahrnuje i návrhy hřišť, dětských hřišť, dětských koutků, odpočíváren a jiných prvků pro děti v těchto objektech. Obecně lze uvést, že v období let 1918–1938 výrazně vzrostl zájem investorů o projekty sportovišť, rekreačních objektů, školních zahrad či zahrad odborných ústavů a dětských hřišť. Projekční kanceláře a významní zahradní architekti daného období zpracovali desítky návrhů pro výše uvedené funkční typy objektů zahradního umění, jak dokládají dochované projekty od Josefa Vaňka (1886–1968), Josefa Kumpána (1885–1961), Josefa Minibergera (1878–1955), Zdenky Ko-

šákové (1899–1945) a řady dalších.⁸ Josef Vaněk se svou projekční kanceláří však byl z tohoto pohledu zcela výjimečným fenoménem, protože díky dochovaným dokumentům, ať tzv. *Velké knize plánů* či vlastním plánům, je doložena celá škála jeho tvorby tohoto zaměření.

Nelze však opomenout ani tvorbu Josefa Kumpána, která činí za celé jeho tvůrčí období přes 1 180 projektů.⁹ V několika desítkách dochovaných projektů se zde můžeme setkat s fenoménem dětského hřiště. Jedná se například o projekty pro veřejný sektor, jako nejznámější lze uvést návrh na tzv. Jubilejní sady ve Znojmě (1928). Kumpán již v návrhu jasně vymezil prostor pro děti; jednalo se o tzv. dětské hřiště, s dochovaným technickým prvkem dětského brouzdaliště (obr. 4, 5). Kumpán také v dalších svých projektech, především v návrzích pro veřejná prostranství, dbal o začlenění náplně pro všechny generace. Dětská hřiště či prostory pro děti jsou dohledatelné například v těchto jeho dochovaných návrzích: *Návrh areálu veřejného koupaliště v Českých Velenicích* (obr. 6), *Návrh areálu Tyršova koupaliště ve Dvoře Králové nad Labem*, *Návrh Tyršova sadu v Uhlířských Janovicích* s výrazným kompozičním prvkem dětského brouzdaliště aj.

■ Poznámky

6 J. Vaněk popisuje toto místo jako výletní místo šlechtického rodu Auerspergů, které navštívil v rámci výletu školních dětí s K. Kudrnou, viz Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, Životopisný materiál, Deník II. – Terénní šetření autorky, Chrudim 2013.

7 Šárka Steinová, *František Thomayer – život a dílo zahradního architekta*, Praha 2008.

8 Šárka Steinová – Roman Zámečník – Stanislava Ottomanská, *Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci*, Praha 2017.

9 Stanislava Ottomanská – Šárka Steinová, *Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961)*, Praha 2015.

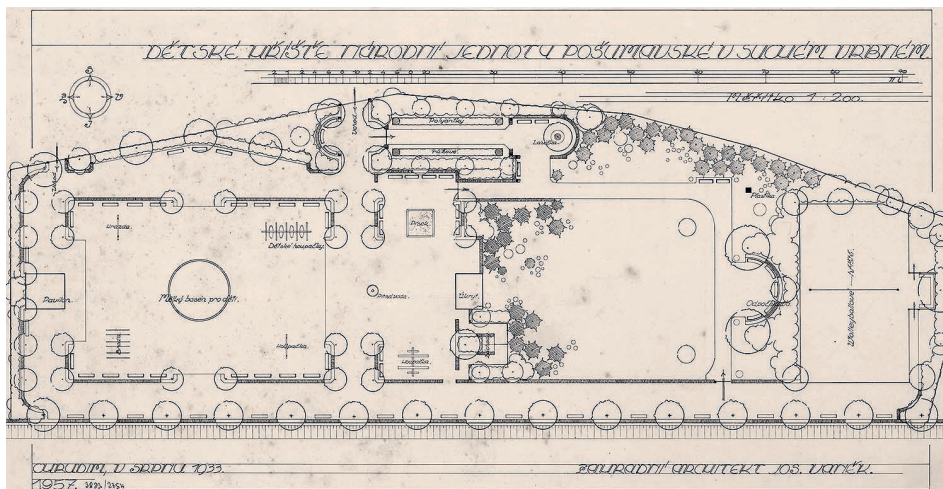
Obr. 7. Návrh dětského hřiště Národní Pošumavské Jednoty v Suchém Vrbeném. Projekt č. 1957 z roku 1933. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Brouzdaliště se též objevuje v návrhu Tyršova sadu a sportovišť v Třebíči, kde je i na půdorysu uvedena jeho přesná výměra, a to 64 m², a tato plocha je kolorována jasně modrou barvou. Za zmínku stojí též vymezení tzv. dětského koutku v návrhu na úpravu restaurační zahrady „Na Vyhliďce“ v Praze.

Dalším významným architektem dané doby byl jistě Josef Miniberger, v jehož návrzích není zcela jasně stanoven termín dětské hřiště, ale přesto jsou v některých případech určeny pro děti a mládež, a proto je v nich zohledněna náplň, provoz a kompozice daného objektu. Jedná se například o úpravu zahrady útulku tzv. Legie malých v Praze z roku 1923, návrh úpravy zahrady s hřištěm pro Ústav hluchoněmých na Smíchově, z pozdějších návrhů lze uvést rozsáhlé dětské pískoviště v areálu motolské nemocnice a vymezení hřišť v návrhu sídlištního celku Radyně na Benešově.¹⁰

Tvorba Zdenky Košákové nese výrazné rysy sociálního cítění a tvorby obecně v silně sociálnědemokratickém duchu a její návrhy se velmi často zabývají otázkou vícegeneračního využití daných prostorů, ať ve veřejné, či privátní sféře. Z. Košáková je autorkou návrhu areálu zahrad dětské léčebny v Bukovanech, který jí byl svěřen přímo Charlottou Garrigue Masarykovou, která tento ústav založila ve spolupráci s Československým červeným křížem.¹¹

Situace v Československu v letech 1918 až 1939 byla velmi příznivá, pokud jde o četnost tvorby dětských hřišť či dětských koutků a všeobecně prostorů pro dětskou hru a volnočasové aktivity. Jedním ze základních hledisek pro dělení dětských hřišť byla velikost. Právě podle ní se hřiště v daném období rozlišovala do tří kategorií. Za prvé to byla hrabalíště s pouhým pískovištěm pro nejmenší děti, s houpačkou a s lavičkami pro jejich doprovod. Za druhé šlo o malá hřiště čili rejdiště s pískovištěm, brodištěm, několika houpačkami a plochou pro hlavní pohybové hry (tehdy zvané hybné). Třetí skupinou byla velká hřiště v pravém slova smyslu, která byla zařízená a dostatečně vybavená. Vybavenost se odvíjela zcela logicky od programu konkrétního hřiště, což silně ovlivňovalo kompoziční a provozní stránku daného objektu. Malá hřiště byla určena pro svobodnou hru dětí především ve věku 1–6 let, jednotlivců i skupin. Velká hřiště z hlediska svého programu mohla obsahovat plochy a prvky určené pro hry všeho druhu, především sportovní aktivity, sezónně dokonce i pro bruslení, sáňko-

vání či lyžování, brouzdání, koupání, slunění, táboření atd.¹²

Dochované materiály k dětským hřištím ze soukromého archivu Josefa Vaňka

Důležitým momentem posledních desetiletí se pro badatele stalo zpřístupnění několika set až tisíců dobových plánů zahrad a parků od zahradních architektů daného období. Jedná se o plány pro různé funkční typy zeleně: soukromé zahrady (vilové, rodinné, domácí) nebo veřejné parky, sady a parčíky, o úpravy nábreží a promenád apod., areály sportovišť a cvičišť, areály rekreační, nemocniční či ústavní zahrady.

Josef Vaněk projektoval oficiálně od roku 1911 až do roku 1949. K oficiálně přiznané tvorbě si vedl pečlivou evidenci svých zakazníků. Každou nově přijatou zakázku zapsal do tzv. *Velké knihy plánů*; zápis obsahoval údaje o zakazníkovi, ale také funkční typ, rozlohu a přibližný rozpočet.¹³ J. Vaněk přiřadil každé zakázce číslo (pořadové číslo), které potom používal k adjustaci všech dokumentů plánové dokumentace, rozpočtů, fotografií, ale také jím značil korespondenci. Velká kniha plánů chronologicky dokládá jeho úspěšnost a poslední zápis má pořadové číslo 4054.

Ze soukromého archivu Josefa Vaňka v Chrudimi bylo od roku 2013 do roku 2017 převzato a odborně ošetřeno přibližně 2 500 dobových plánů, které byly v rámci daného projektu NAKI¹⁴ digitalizovány. Dále byl tento materiál utříděn, vyhodnocen a verifikován se zápisy z *Velké knihy plánů* Josefa Vaňka či jinými dobovými dokumenty. Autorka zjistila následující skutečnosti.

Dochované plány se týkají celkem 2 253 jedinečných objektů zahradního umění (k některým objektům se zachovalo více dokumentace). Všechny plány z celkového počtu 2 247 se podařilo rozřadit dle hlediska funkčních typů zeleně a zároveň zaznamenat, zda se v nich na-

chází dětské hřiště, koutek či prostor pro děti, a to s následujícím výsledkem: rodinné zahrady, zahrádky a předzahrádky (924), vilové zahrady, zahrady usedlostí (482), střešní zahrady a terasy (4), víkendové zahrady (25), domácí ovocné zahrady a užitkové zahrady (79), veřejné parky, parčíky, parková náměstí a sady (56), náměstí, návsi a veřejná prostranství (63), sportoviště a cvičiště (26), koupaliště, plavecké stadiony, říční lázně (6), rekreační objekty – areály restaurací, hotelů a penzionů aj. (15), školní zahrady a školní areály, mateřské školy a jesle, jiné vzdělávací instituce (144), úprava okolí církevních staveb, farní zahrady a areály sborů (27), hřbitovy, úpravy areálů krematorií a rozlučkových síní, kolumbárií, hrobů a hrodek (70), úpravy pomníků, památníků a památných stromů (66), botanické zahrady, sbírkové zahrady, alpina, rozária aj. (27), nemocniční zahrady a areály léčeben (17), klášterní zahrady, areály sirotčinců a jiných sociálních ústavů (12), lázeňské areály a areály ozdravoven a léčeben (6), areály dětských táborů a letních kolonií pro děti (3), zámecké

■ Poznámky

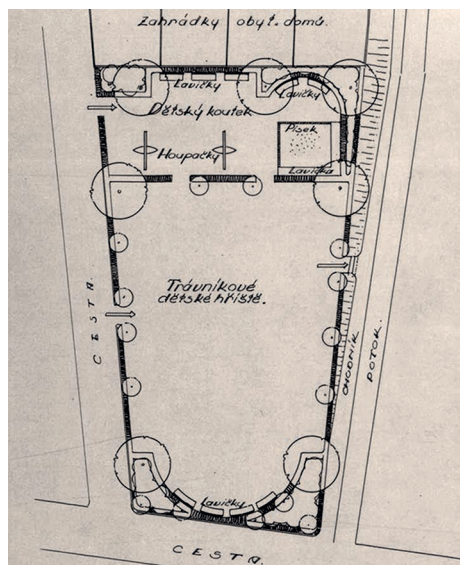
10 Eadem, *Život a dílo zahradního architekta Josefa Minibergera (1878–1955)*, Praha 2015.

11 Steinová – Zámečník – Ottomanská (pozn. 8).

12 Upraveno autorkou dle Vladimír Švácha, *Dětská hřiště jako sociální a výchovné zařízení*, Praha 1935.

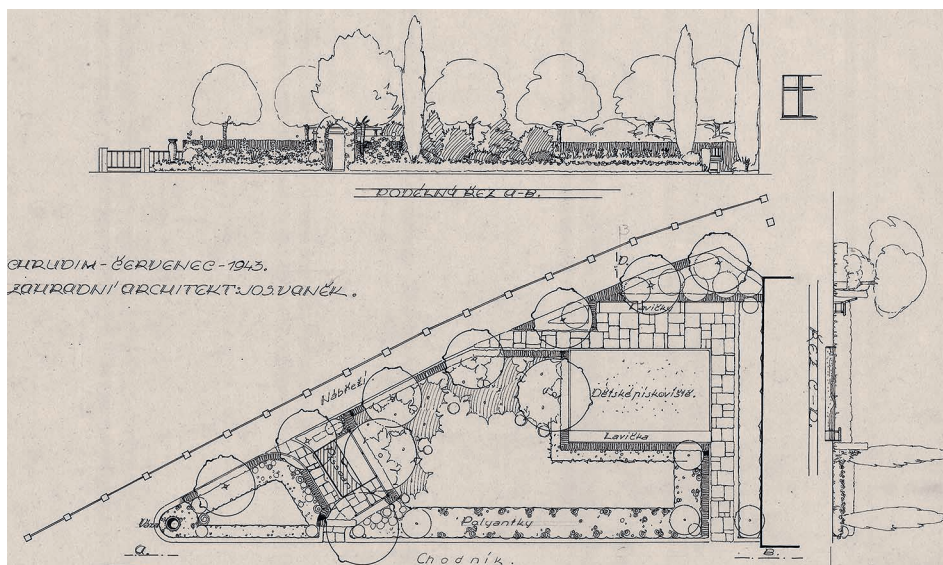
13 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, Projektová dokumentace, Velká kniha plánů (1910–1949); Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, Projektová dokumentace, Velká kniha plánů (část Doplněk).

14 Projekt DF13P010VV003 – Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky, která naplňuje tematické priority TP 1.1 a TP 1.4 Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, financovaného Ministerstvem kultury České republiky.

8

Obr. 8. Návrh dětského hřiště v Oslavanech. Projekt č. 3414 z roku 1942. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

9

Obr. 9. Návrh úpravy dětského hřiště a pískoviště v Hlinsku. Projekt č. 3567 z roku 1943. Foto: soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 10. Detail řezu z návrhu dětského koutku a odpočívadla v zahradě stavitele F. Komárka ve Svobodných Dvorech. Projekt č. 2617 z roku 1937. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

10

areály (14), objekty s historickým kontextem v krajině (2), výrobní, zpracovatelské a těžební areály (64), areály dělnických kolonií (18), dětská hřiště (5), ostatní objekty (92). Jen pět plánů z počtu 2 247 bylo tedy v agendě Josefa Vaňka zapsáno a skutečně vedeno jako dětské hřiště.¹⁵

Dětská hřiště jako samostatný objekt zahradního umění v tvorbě J. Vaňka

V uvedených pěti případech se jednalo z hlediska náplně, provozu a kompozice pouze o dětská hřiště, která byla Josefem Vaňkem jasně vymezena jako samostatný objekt a zcela odpovídala parametrům dětských hřišť dané éry i přáním a požadavkům investora, přičemž nebyla součástí většího projektu jiného funkčního typu zeleně. Tyto objekty byly řádně vybaveny i po stránce herních prvků (kolotoče, houpací, kladiny, bradla, žebříky, pískoviště, brodiště/brouzdaliště, sprchy, převlékárný, záchody, pískoviště), zpevněných i nezpevněných ploch pro herní aktivity dětí, jedno z hřišť dokonce obsahovalo i protiletectký kryt. V soukromém archivu Josefa Vaňka v Chrudimi se dochovaly tyto návrhy dětských hřišť: *Návrh na založení dětského hřiště pro továrníka Jakuba*

*Bondyho v České Skalici*¹⁶ (projekt č. 918 z roku 1927), *Návrh dětského hřiště Národní Pošumavské Jednoty v Suchém Vrbném*¹⁷ (projekt č. 1957 z roku 1933, obr. 7), *Návrh na založení dětského hřiště pro město Chrudim*¹⁸ (projekt č. 3144 z roku 1940), *Návrh na založení dětského hřiště pro Západo-moravské elektrárny v Oslavanech*¹⁹ (projekt č. 3414 z roku 1942, obr. 8) a *Návrh na dětské hřiště pro město Hlinsko*²⁰ (projekt č. 3567 z roku 1943, obr. 9).

Dětská hřiště v rámci rodinných, vilových a vikendových zahrad

Jak vyplývá z výše uvedených dat, projekční činnost J. Vaňka byla spjata především s návrhy pro privátní sektor. Zejména rodinné a vilové zahrady byly více jak po čtyři desetiletí doménou projekční kanceláře J. Vaněk²¹ Chrudim, a to bez ohledu na společenské zařazení, věk, náboženské vyznání, národnost či finanční možnosti klientů. A právě v tomto směru kladla různorodost klientely na jeho tvorbu i dosti nevšední a někdy zcela atypické požadavky a přání ohledně zřízení a vybavení zahrad. 1 431 návrhů pro soukromé zahrady, které se dochovaly, obsahuje v 521 případech tzv. hřiš-

tě. To je poměrně dosti zavádějící pojem, protože se v návrhu většinou jedná o pravidelné vymezené plochy, které jsou primárně určeny pro sportovní a jiné pohybové aktivity, které ale nejsou v návrhu blíže definovány. 156 z 1 431 návrhů již má jasně vymezenou a označenou plochu pro tenisový kurt, což opět potvrzuje oblibu to-

■ Poznámky

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 918.

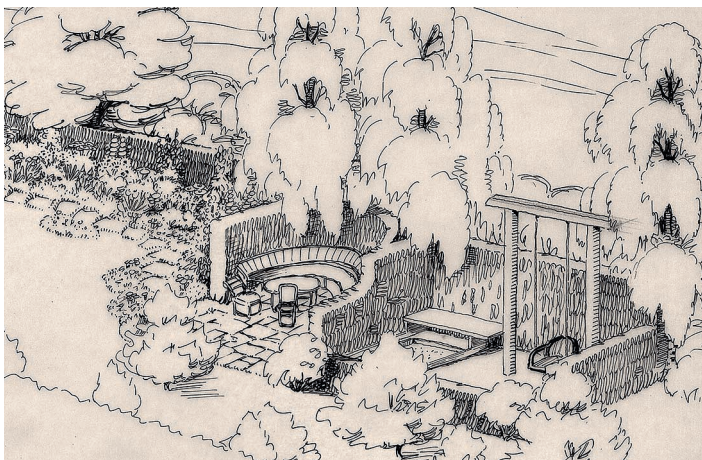
¹⁷ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 1957.

¹⁸ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3144.

¹⁹ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3414.

²⁰ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3567.

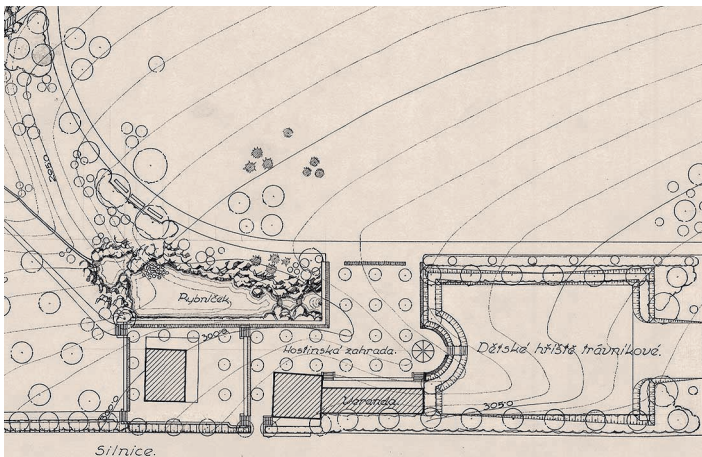
²¹ Označení, resp. název projekční kanceláře J. Vaněk Chrudim se v intervalu let 1910 až 1949 několikrát změnilo, můžeme se setkat v dobových materiálech i s označením: Zahrady – Josef Vaněk Chrudim, Projekční a technická kancelář J. Vaněk Chrudim či Odborný závod zahradnický a školkařský J. Vaněk Chrudim apod.

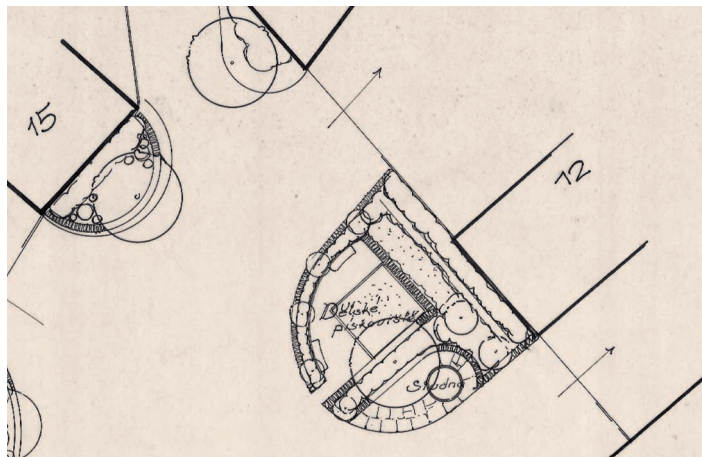
11

12

13

14

Obr. 11. Detail posezení a dětského hřiště z návrhu zahrady manželů Vaňousových v Plzni. Projekt č. 3512 z roku 1943. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 12. Detail perníkové chaloupky v blízkosti odpočívadla z návrhu zahrady továrníka V. Křenka ve Frenštátě pod Radhoštěm. Projekt č. 3139 z roku 1940. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 13. Detail z návrhu Nového parku Na Farářství v Turnově zobrazující dětské hřiště a jeho okolí. Projekt č. 1738 z roku 1932. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 14. Detail úpravy návsi v Bedřichovicích zachycující úpravu dětského hřiště před domem č. 12. Projekt č. 3558 z roku 1943. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

hoto sportu v meziválečném období. Tyto kurty však Vaněk navrhoval především pro vilové a víkendové zahrady o větší výměře (zhruba nad 1 000 m²). V deseti návrzích se též objevuje hřiště na volejbal.

Dětská hřiště, dětské koutky či prostory pro hry v privátních zahradách autorka dohledala ve 143 návrzích a tato hřiště jsou v návrhu J. Vaňka jasně vymezena, označena či jinak adjektivována jako tzv. dětská, tedy primárně určená pro děti. Většinou se jedná o prostory, které jsou v zahradách umístěny v části poměrně

odlehle od domu, vily či chaty a v blízkosti odpočívadla s lavičkou či tradičního venkovního mobiliářem (stůl a čtyři židle či křesla). Často je toto posezení vymezeno i prostorově a situováno do niky z tvarovaných dřevin, v jejímž sousedství se nachází dětské hřiště, dětský kout či jiný prostor určený pro dětské hry. Tyto dva celky kompozičně většinou spojuje objekt zahradní besídky či altánu, který tvoří zázemí v případě nepříznivého počasí a poskytuje možnost uložit mobiliář, slunečník, sportovní náčiní či předměty určené pro hru, jako jsou míče, pálky, síť, kuželky, ale i závěsná dětská houpacíka či dětské vybavení na písek. Mohl sloužit i jako převlékárna, protože v několika desítkách návrhů se v blízkosti odpočívadla a hřiště nacházel i bazén na koupání. Ve třech případech autorka v projektech našla také prvek dětského dřevěného domečku stylizovaného jako perníková chaloupka. Josef Vaněk doplňoval v této části zahrad i několik drobných detailů, jako ptačí napajedla či krmítka, dále například voliéry s ptactvem, protože mnozí z jeho klientů byli i chovatelé. Vyskytují se i drobné stylizace v japonském stylu, které zřejmě mohly lákat ke hrám i děti (obr. 10 – 12).

Dětská hřiště v rámci veřejných parků, sadů a veřejných prostranství

Velkorysý návrh a prokazatelně doložená realizace *Návrhu sadové úpravy před státním reálným gymnáziem v Prievdize na Slovensku*²² (projekt č. 2866 z roku 1938) dokazuje Vaňkovo moderní pojetí městského prostoru, kdy je dětské hřiště s pískovištěm vloženo do niky při hlavní spojici tří důležitých chodníků v rámci cestní sítě objektu.

Malé obce a jejich návsi byly též v desítkách Vaňkových návrhů obohaceny o dětská hřiště, dětské koutky nebo alespoň pískoviště pro děti. Mezi dobře propracované a realizované projekty lze řadit *Návrh sadové úpravy návsi v Bedřichovicích*²³ (projekt č. 3558 z roku 1943, obr. 13), kde byla zcela ojediněle na místní návsi o velikosti kolem 1 000 m² navržena dvě dětská hřiště, jedno s pískovištěm v blízkosti

■ Poznámky

²² Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 2866.

²³ Bedřichovice, dnes místní část obce Hříškov, okres Louny. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3558.

15

Obr. 15. Návrh zahrádek s dětskými hřišti při bytovém domu v Trinci. Projekt č. 1404 z roku 1929. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

studny před domem čp. 12, druhé před domem čp. 25.

Meziválečné období nebylo pro Vaňka příznivé, pokud jde o projekty nově zakládaných veřejných parků a sadů. I obnovy, adaptace či rozšíření veřejných parků a sadů z konce 19. a přelomu 19. a 20. století byly jen velmi ojedinele svěřeny projekční kanceláři Josefa Vaňka v Chrudimi. O zadání takových zakázek Vaněk snil, účastnil se řady soutěží, ale bohužel nebyl úspěšný tak, jak by očekával. Za výjimku ve Vaňkově tvorbě lze označit *Projekt nové části městského parku ve „Farářství“ v Turnově*²⁴ (projekt č. 1738 z roku 1932, obr. 14), jehož součástí je dětské hřiště (25 × 40 m), které přímo navazuje na terasu a verandu výletní restaurace.

Po 2. světové válce dostal Josef Vaněk desítky zakázek na projekty pro veřejné sady významných velkých měst na Slovensku. V roce 1948 pro okresní národní výbor v Šale vytvořil *Návrh sadové úpravy veřejného sadu v Šale*²⁵ (projekt č. 3985 z roku 1948), který obsahoval kromě zábavní plochy lunaparku řadu sportovišť, ale také plochy dětských hřišť a brouz-

daliště, které se v zimních měsících přeměnilo na veřejné kluziště.²⁶

V tvorbě Josefa Vaňka v daném období najdeme také projekty pro úpravy okolí tzv. obytných domů, či lépe řečeno bytových domů a bytových souborů (sídlišť), kde investory byla města nebo se spolupodílely i významné podniky daného regionu a investovaly do úprav těchto souborů. Veřejná zeleň obytných celků ve Vaňkově tvorbě byla dochována ve dvou případech, a to zcela rozdílných. Prvním zadavatelem byla Bářská a hutní společnost v Trinci, která si u Vaňka objednala celkem šest řešení pro okolí bytových domů pro své zaměstnance v rámci zvýšení výstavby bytových domů o maximálním počtu šesti bytů na jednu dvoupodlažní budovu. Toto zadání Vaněk řešil v roce 1928²⁷ po dohodě s vedením Bářské a hutní společnosti jako soubor šesti dílčích zahrádek pro každý bytový dům v daném souboru. Tyto zahrádky přímo navazovaly na bytový dům a byly oploceny. Každá z nich přitom obsahovala dětské hřiště (obr. 15). Je tedy otázkou, proč Vaněk k tomuto kroku přistoupil a rozhodl se pro šest jednotlivých dětských hřišť místo jednoho většího v blízkosti každého bytového domu. S odstupem více jak dvaceti let v roce 1948 pro Spojené továrny na obráběcí stroje v Čelákovicih řešil podobné zadání na soubor obytných domů pro zaměstnance továrny, kde

již úpravu ploch okolí domů vyřešil čistě v duchu veřejné zeleně bytových souborů, společných sportovišť, dětských hřišť, odpočívadel, jednotné výsadby dřevin, úpravy zpevněných i nezpevněných ploch a pochopitelně i účelové cestní sítě, bez oplocení jakékoliv součásti tohoto souboru, tedy zcela bez možnosti určení jednotlivých zahrádek pro uživatele bytů. V tomto případě sehrály v jeho tvorbě jistě velkou roli společenské a hospodářské změny v tehdejší Československu.

Dětská hřiště školních zařízení, ústavů a domů pro děti

V této kategorii hřišť musel Josef Vaněk ve svých návrzích akceptovat věkovou hranici dětí, pro které byla hřiště určena. Jednalo se o uzavřené zahrady jeslí a mateřských škol, které byly určeny pouze pro malou, jasně definovatelnou skupinu dětí ve věku 0 až 6 let. Jako modelový příklad Vaňkovy tvorby lze uvést *Návrh pro jesle a mateřskou školu v Týništi nad Orlicí*²⁸ (projekt č. 3222 z roku 1940, obr. 16, 17). Josef Vaněk musel v návrhu zohlednit stávající dispozici nové budovy tzv. Sociálního domu, který měl sloužit pro potřeby žen a dětí z Týniště a okolí, část objektu byla vyhrazena pro jesle a mateřskou školu. V okolí budovy musel dále reflektovat provozní vztahy a možnost potenciální přístavby, řešit rozvržení úžitkové části zahrady a části určené jen pro děti. Zahradu rozdělil na několik sektorů s ohledem na věk dětí a jejich aktivity. Zajímavým momentem návrhu je řešení prostoru u vstupu, kde Vaněk vytvořil malé zázemí pro děti s mělkým bazénkem (brouzdalištěm), sprchou a malým pískovištěm v návaznosti na venkovní terasu, která byla přímo průchozí do herny školky. Byl to prostor, který nemohl sloužit větší skupině dětí, a Vaněk jej zdůvodňuje jako prostor pro děti, které čekají na své rodiče při vyzvedávání v odpoledních hodinách.

Josef Vaněk navrhl několik set areálů školních zahrad, ale dochovalo se jen 144 plánů. Na většině z nich převládá základní jasně vymezené pravidelné uspořádání, které má v drtivé většině případů tematicky označené tyto

■ Poznámky

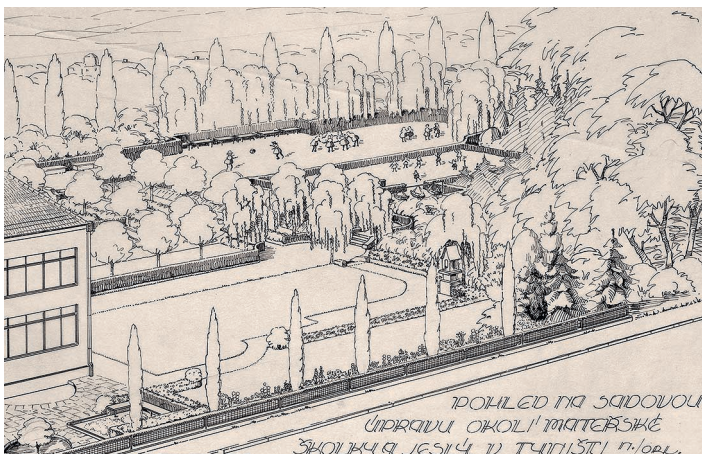
²⁴ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 1738.

²⁵ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3985.

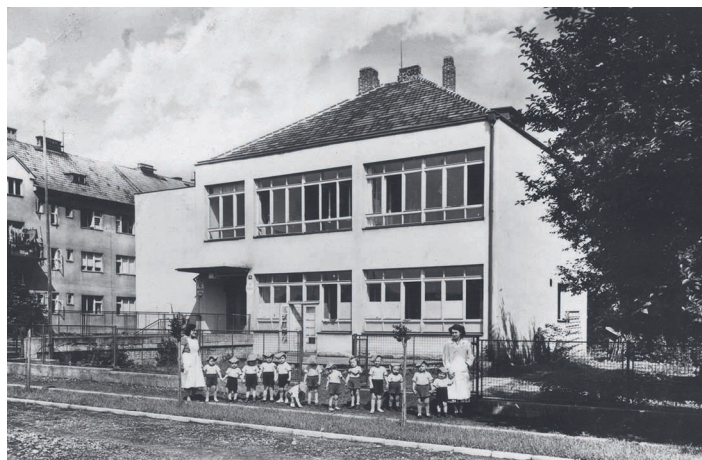
²⁶ Stanislava Ottomanská – Šárka Steinová, *Stopy českých zahradních architektů na Slovensku*, Praha 2017.

²⁷ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 1404.

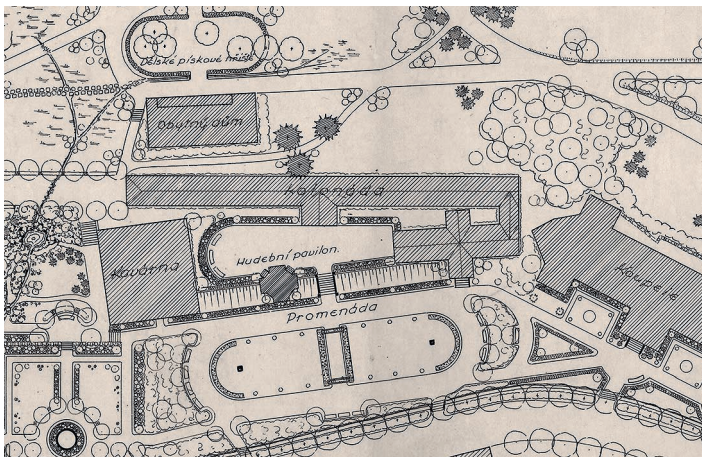
²⁸ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3222.

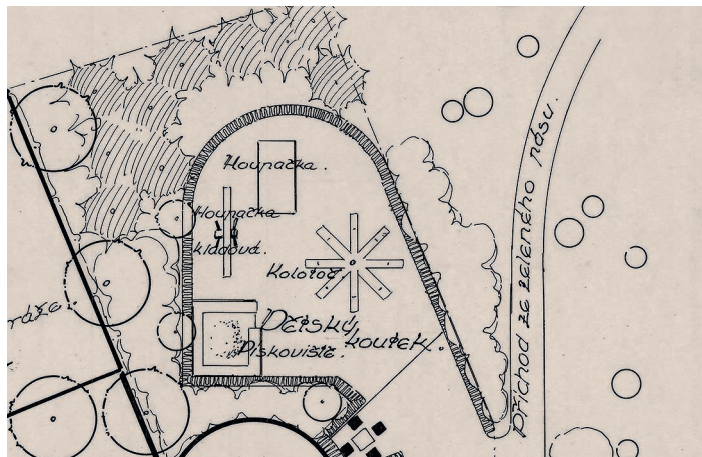
16

17

18

19

Obr. 16. Návrh pro jesle a mateřskou školu v Týněšti nad Orlicí. Projekt č. 3222 z roku 1940. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 17. Dobová fotografie dětí před zahradou školky v Týněšti nad Orlicí. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 18. Detail z návrhu úpravy lázeňského parku v Korytnici na Slovensku zobrazující písečné dětské hřiště v centru lázeňského areálu. Projekt č. 664 z roku 1925. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 19. Detail z návrhu úpravy areálu hotelu Panorama v Rychnově nad Kněžnou zobrazující dětské hřiště v blízkosti restaurační terasy. Projekt č. 3184 z roku 1940. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

kompoziční celky: nástupní prostor před školou s pomníkem, sochou či jiným artefaktem, například stožáry na vlajky a prapory, 1–2 památné stromy a dále květinové záhony, což je část reprezentativní, přístupná také veřejnosti. Následuje privátní uzavřený prostor určený pouze pro účely školy. Tím je školní dvůr, seřadiště a cvičiště, přičemž někdy jsou tyto plochy účelově spojeny, dále ovocný sad a užitková zahrada, zeleninová zahrádka, pařeniště, skleník, včelín a zahrada léčivých rostlin. Často jsou tyto plochy doplněny o sluneční hodiny,

meteorologickou stanicí, ptačí krmítka a napaředla, ale také o prostor hřiště, u kterého je většinou navržena besídka či jiná zastřešená stavba tohoto typu. Hřiště je vybaveno jednoduchými herními prvky, hlavně jsou zde houpačky, lavičky, hrazda a sestava žebříků, a je určeno především pro věkovou kategorii do 12 let. Hřiště tohoto typu jsou zahrnuta zejména v návrzích pro obecné školy na malých městech a obcích. V posledních desetiletích Vaňkovy tvorby jsou areály doplněny i o stavební konstrukce – pódium, tribunu, sestavy lavic, které slouží pro diváky především při tělovýchovných aktivitách (soutěže, přehlídky, akademie aj.). Do areálů školních zahrad jsou také včleněny prostory související s technicko-provozními potřebami institucí a nelze opomenout ani zahradu správce (školníka). V některých případech, například v *Návrhu areálu reálného gymnázia v České Třebové*²⁹ (projekt č. 46 z roku 1912), Vaněk navrhl i zahradu ředitele gymnázia s dětským hřištěm, protože víla ředitele přímo kompozičně navazuje na budovu školy a architektonicky se jedná o jeden nedílný celek. Josef Vaněk podpořil vybudování dětského hřiště také ve svém návrhu založení zahrady pro Domov legionářských sirotků v Bystřici pod

Hostýnem³⁰ (projekt č. 578 z roku 1924). Pro stejnou organizaci, resp. správu domovů vytvořil ještě hřiště pro domov v Praze na Veleslavíně³¹ (projekt č. 635 z roku 1925).

Dětská hřiště v areálech cvičišť, sportovišť a koupališť

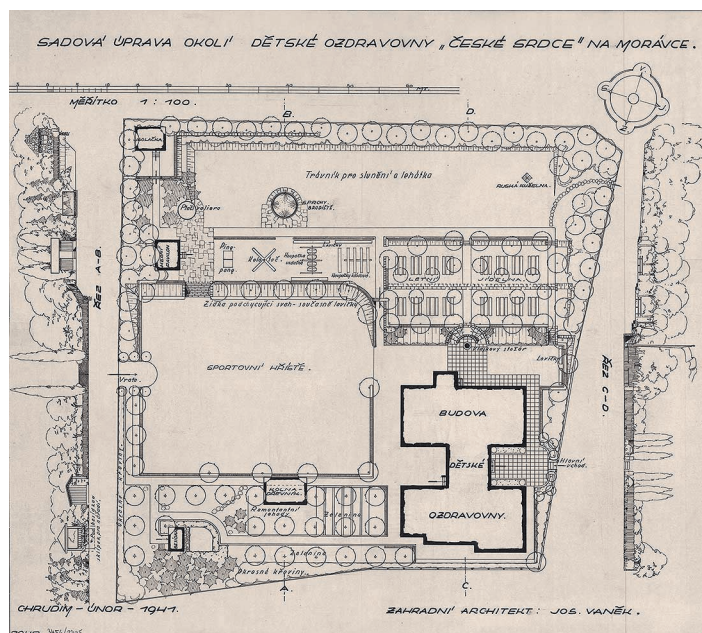
Ve Vaňkově soukromém archivu se dochovalo 26 návrhů pro tělovýchovné jednoty a vedení měst a obcí. V těchto návrzích lze dohledat plochy určené pro dětská hřiště v areálech cvičišť, sportovišť, ale i například koupališť. Většinou se jednalo o malé písečné či travnaté plochy, které byly jednoduše vybaveny sestavou houpaček, kladin, hrazdy, laviček a besídky, v jejímž sousedství byl zpravidla písek (pískoviště) a pítka s pitnou vodou. *Návrh areálu koupaliště*

■ Poznámky

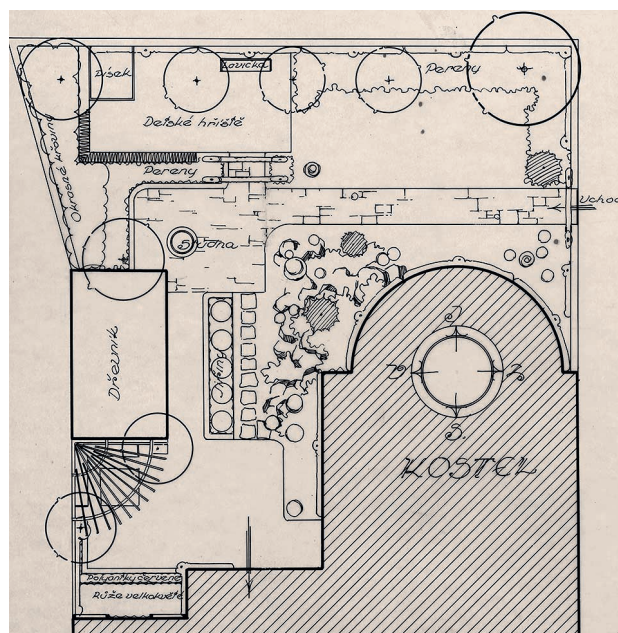
²⁹ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 46.

³⁰ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 578.

³¹ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 635.

20

21

Obr. 20. Návrh sadové úpravy okolí dětské ozdravovny „České srdce“ na Morávce. Projekt č. 3247 z roku 1941. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

Obr. 21. Návrh na zahrádku faráře J. Smetánky s dětským hřištěm v Chrudimi. Projekt č. 1912 z roku 1933. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

prezidenta T. G. M. v Novém Bydžově³² (projekt č. 1447 z roku 1930) zahrnuje dvě velké plochy pro děti jasně ohraničené živými ploty, a to plochu trávníkového hřiště a plochu dětského koutku o poměrně velké výměře (20 × 35 m), který je přístupný pouze jedním vstupem. Celý areál reflektuje přítomnost dětí a mládeže, protože i Vaněk přímo do návrhu již v roce 1930 jasně vymezil dvě plochy pro dětské pískoviště v blízkosti vodní plochy a dále tzv. měličinu pro děti, přímo v sousedství plavecké školy. Citlivě a s rozvahou jsou v blízkosti vodních ploch jasně vymezeny prostory pro dospívající mládež, a to v patřičné vzdálenosti oddělené prostory pro dívky a chlapce, včetně laviček a převlékárny.

Dětská hřiště v areálech nemocnic, odborných ústavů, ozdravoven a léčebných lázní

Mezi Vaňkovy první velké návrhy, které byly realizovány, patří bezesporu desetihektarový areál nemocnice v Košicích na Slovensku. Jedná se o *Návrh na parkovitou úpravu pozemků přilehlých ke státní nemocnici v Košicích*³³ (projekt č. 256 z roku 1921), který zahrnuje prostor u dětského pavilonu, vymezený jako dětské hřiště s pískovištěm a trávníkové dětské hřiště, a dále odpočívadlo – dětský koutek s lavičkami. Vstup do těchto ploch je řešen bočním vchodem z pavilonu. V areálu nemoc-

nice Josef Vaněk navrhl též dva tenisové kurty pro zaměstnance a řadu tematických zahrad, ale také soukromou vilovou zahradu primáře nemocnice.

K dalším realizovaným rozsáhlým projektům patří *Návrh zahrady při dětské a ženské ozdravovně v Lipnici nad Sázavou*³⁴ (projekt č. 3175 z roku 1940). Pro zahradu rozlohou přesahující jeden hektar Josef Vaněk navrhl hned několik dětských hřišť a sportovních ploch, které byly určeny především pro děti a mládež. Například se jednalo o dětské hřiště s pingpongovým stolem, kládovými a americkými houpačkami a pískovištěm. Dále šlo o velké pískové hřiště na házenou, kopanou, případně tenis, které bylo z části po obvodu doplněno travnatými stupni pro diváky. Velice atraktivní a módní záležitostí byl prostor pro lukostřelbu. Rozsáhlé terasy ozdravovny s bazénem propojil Vaněk schodišti se zahradou a v blízkosti schodiště vytyčil trávník na slunění. Tento prostor označil jako ovocný sad a byly zde pro letní sezónu navrženy též lavicové houpačky a houpačky závěsné, které byly na zimu přenášeny do zázemí ozdravovny. Vaněk vymezil i prostor pro kuželky, šachy a další hry, které měly určené místo v rámci soustavy teras budovy ozdravovny.

V roce 1941 Vaněk projektoval *Návrh sadové úpravy okolí dětské ozdravovny „České srdce“ na Morávce*³⁵ (projekt č. 3247 z roku 1941, obr. 18), který je určen pouze dětem. Vaněk byl pověřen, aby v projektu vyřešil i provozní stránku ozdravovny; musel přeorganizovat prostor tzv. letní jídelny, ozdravného trávníku s lehátky na slunění, shromaždiště, vstupní část, trasy pro zásobování k objektu ozdravovny, umístění izolačního pavilonu, vlajkový stožár atd. Přesto se podařilo do kompozice zařa-

dit plochu sportovního hřiště, brodiště se sprchami, ale také jasně vymezenou plochu dětského hřiště s herními prvky jako kolotoč, houpačky (kládové, vzdušné), pingpongový stůl, lavičky aj. V blízkosti tohoto hřiště je situován krytý herní pavilon určený pro hry za nepříznivého počasí. V areálu dětské ozdravovny na děti ještě čekalo zpestření v podobě ptačí voliéry, ruských kuželek nebo perníkové chaloupky, která však nesloužila k dětským hrám, ale jednalo se o pavilon izolace.

Vaněk od poloviny 20. let 20. století velmi rád trávil dovolenou na Slovensku, ať už se jednalo o Sliač či jiná lázeňská centra v dané oblasti nebo o turistiku v Nízkých a Vysokých Tatrách. Významným a naprosto ojedinělým se stal v tomto období jeho *Návrh úpravy lázeňského parku v Korytnici na Slovensku*³⁶ (projekt č. 664 z roku 1925, obr. 19). Je až neuvěřitelné, že prostor dětského hřiště je zasazen přímo v centru kompozice celého areálu, na spojnici důležitých komunikačních tepen v přímé blízkosti kolonády, restaurační terasy, sportoviště, hlavní budovy správy lázní, ale také obytného domu pro zaměstnance. Hřiště oválného

■ Poznámky

³² Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 1447.

³³ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 256.

³⁴ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3175.

³⁵ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3247.

³⁶ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 664.

Obr. 22. Návrh rekreačního tábora chlapců a děvčat ve Špitálském lese „U sv. Anny“ nedaleko Skutče. Projekt č. 3788 z roku 1945. Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim.

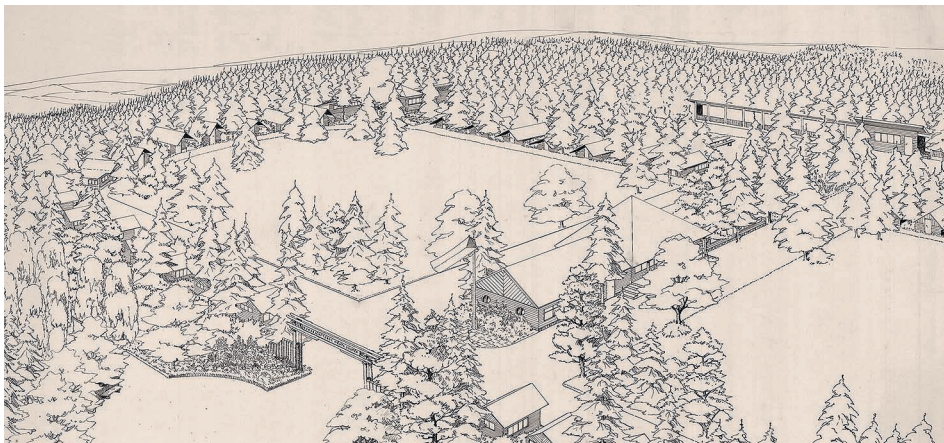
půdorysu bylo vymezeno tvarovanými živými ploty se dvěma vstupy. Hlavní vstup vedl přes mostek, protože podélně kolem hřiště tekla lázeňský horský potok, a celé hřiště bylo Vaňkem umístěno do stínu již vzrostlých stromů.

Dětská hřiště v rekreačních areálech

Neutuchající zájem o cestovní ruch, změna životního stylu, zájem o sport a další rekreační aktivity, rostoucí možnosti cestování v rámci československého státu, hustá železniční síť zlepšující dostupnost výletních cílů pro rekreatanty, ale hlavně řada osvěcených investorů, to vše umožnilo rozšířit řady klientů, kteří svůj volný čas a dovolenou chtěli prožít i se svojí rodinou, dětmi v krásném prostředí rekreačních objektů, jako byly nově budované areály hotelů, penzionů, horských chat či pouze pro děti a mládež určených letních táborů a středisek. Pochopitelně ani původní tradiční areály u atraktivních rekreačních a výletních lokalit v tomto období nezaostávaly se svojí přestavbou a úpravami okolí.

Vaněk byl osloven, aby vypracoval řadu návrhů, které se také realizovaly. Jednalo se o zakázku pro hoteliéra Kellera v Rychnově nad Kněžnou na *Návrh sadové úpravy okolí hotelu Panorama*³⁷ (projekt č. 3184 z roku 1940, obr. 20). Dětské hřiště, resp. dětský koutek zde našel umístění v blízkosti venkovní restaurační terasy a byl oddělen od okolí nikou tvarovanou z listnatých keřů. Tento dětský koutek byl řádně vybaven herními prvky – závěsnou houpačkou, kládovými houpačkami, kolotočem, ale pochopitelně také pískovištěm. Ve východních Čechách se Vaněk o deset let dříve pokusil včlenit koutek pro děti také do prostoru zahradní restaurace hotelu Padevět v České Třebové³⁸ (projekt č. 1594 z roku 1930). Největší realizací, která mohla vzniknout pouze na základě dlouhodobé spolupráce a osobního přátelství, byl uskutečněný *Návrh koupaliště pana hoteliéra Rýdla v Německém na Moravě*³⁹ (projekt č. 3734 z roku 1944), který kromě řady vodních a trávnickových ploch a sportovních hřišť zahrnoval plochy dětských pískovišť, dětských hřišť a tzv. dětských mělčin s brouzdalištěm a sprchami. Toto Rýdlovo koupaliště s restaurací bylo určeno především pro hosty hotelu Rýdl v Německém a objevovalo se ve všech reklamních materiálech hotelu.

Zcela ojedinělé a dochované jsou dobové materiály týkající se letních táborů pro děti a dorost. Z meziválečné éry lze uvést *Návrh sadové úpravy prázdninového tábora „Zdravé ge-*

22

*nerace“ u Trhové Kamenice*⁴⁰ (projekt č. 2753 z roku 1938), z poválečného období pak *Návrh rekreačního tábora chlapců a děvčat ve Špitálském lese „U sv. Anny“ nedaleko Skutče*⁴¹ (projekt č. 3788 z roku 1945, obr. 22).

Dětská hřiště v církevních areálech

Zcela nevšední, a přesto velmi zajímavá jsou dětská hřiště od Josefa Vaňka v návrzích pro objekty zahradního umění ve správě různých církevních institucí. V prvé řadě se jedná o farní či farské zahrady, zahrady a areály sborů různých církví. Zcela komorní dispozice, ale přesto se silnou vazbou na rodinu Josefa Vaňka v Chrudimi, je *Návrh na zahrádku faráře J. Smetánky v Chrudimi*⁴² (projekt č. 1912 z roku 1933, obr. 21). Rodina Vaňkova byla evangelického vyznání a pravidelně navštěvovala a podporovala tehdejší místní evangelický sbor v Chrudimi. Zahrádka pana faráře se nacházela přímo v těsné blízkosti budovy evangelického kostela na Pardubické ulici. Bylo zde navrženo i realizováno dětské hřiště s pískovištěm, které mělo sloužit jako zázemí pro děti patřící do sboru. Další dětská hřiště lze dohledat například v návrzích pro řád školských sester De Notre Dame a jejich areál ve Slavkově u Brna⁴³ (projekt č. 3896, 3897 a 3899 z roku 1946), pro stejný řád se též dochoval *Návrh zahrady dětského domova řádu ... v Žákovicích u Přerova*⁴⁴ (projekt č. 3900 z roku 1946) s krásným rozsáhlým dětským hřištěm a pískovištěm. Jako jeden z posledních návrhů s dětským hřištěm lze uvést *Návrh chlapeckého domova ve správě Saleziánů v Pardubicích*⁴⁵ (projekt č. 3913 z roku 1946).

Dětská hřiště v rámci zeleně výrobních, těžebních a zpracovatelských závodů

V soukromém archivu J. Vaňka v Chrudimi objevila autorka pouze pět návrhů na dětská hřiště u tohoto typu objektů, ale přesto tuto skutečnost nelze opomenout. Jednalo se na-

příklad o tyto návrhy: *Návrh zahrady při vile správy dolu ODRA v Přívoze*⁴⁶ (projekt č. 848 z roku 1926), *Návrh sadové úpravy svahu před továrnou firmy H. Gottwald v Brandýse nad Orlicí*⁴⁷ (projekt č. 3166 z roku 1940) či *Návrh zahrady moravského papírového průmyslu v Brně-Husovicích*⁴⁸ (projekt č. 3486 z roku 1942). Dětská hřiště v těchto areálech měla pravidelný obdélníkový půdorys, který byl zdůrazněn výsadbou tvarovaných dřevin po obvodu hřiště, bylo sem začleněno také pískoviště. V okolí se nacházelo odpočívadlo s lavičkami nebo zahradní besídka. Dětská hřiště v těchto velkých areálech byla většinou umístěna v blízkosti správních budov, vstupních bran či závodních prodejen.

■ Poznámky

37 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3185.

38 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 1594.

39 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3734.

40 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 2753.

41 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3788.

42 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 1912.

43 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3896, 3897, 3899.

44 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3900.

45 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3913.

46 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 848.

47 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3166.

48 Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, plánová dokumentace, plán č. 3486.

23

Obr. 23. Děti hrající si v „Steingarten“ zámeckého parku ve Slatiňanech, 40. léta 20. století. Foto: Archiv NPÚ, ÚPS v Praze, mobiliář SZ Žleby, inv. č. ZL 12486/129.

Inspirační zdroje Josefa Vaňka

V soukromém archivu Josefa Vaňka v Chrudimi se též nachází nesčetné množství propagačního materiálu, katalogů, ceníků apod. Jedná se o torzo odborné knihovny Josefa Vaňka, která čítala již v roce 1925 přes 7 000 svazků.⁴⁹ Josef Vaněk měl, jak dokládá soupis jeho knihovny i současný stav, též řadu publikací, které se tematicky dotýkaly otázky dětských hřišť, hřišť, cvičišť, sportovišť a školních zahrad. Autorka též dohledala⁵⁰ několik ročníků nabídkového katalogu firmy Meyers Turngeräte- und Schulmöbel Fabrik G.m.b.h. v Halle ve Westfálsku. Tato firma se úzce specializovala na mobiliář, herní prvky a sestavy (dříve soubory) pro dětská hřiště, sportoviště a školní zahrady. Ve 20. století patřila mezi významné výrobce v západní Evropě (export především do Dánska a Belgie) a své výrobky vyvážela i do zámoří. V knihovních záznamech lze také dohledat velmi známou osmdesátistránkovou propagační knihu firmy L. Späth Berlin z roku 1926 *Garten – Sport- und Spiel- Plätze*. Dále nelze opomenout velmi odbornou a obsáhlou knihu od H. F. Kammeyera, kterou měl Josef Vaněk ve své odborné knihovně, a to *Der Kinderspielplatz. Gestaltung, Errichtung und Pflege* z roku 1953.⁵¹ Svědčí to o neustálém shromažďování odborné literatury i po zestátnění Vaňkova podniku. Tato kniha je dodnes, i po 65 letech od vydání v německy mluvících ze-

mích, jedním z tradičních studijních materiálů pro dětská hřiště.

Diskuse a komentář autorky k tvorbě Josefa Vaňka se zřetelem na dětská hřiště

Je velmi nesnadné kategorizovat a snažit se vyčerpávajícím způsobem popisovat návrhy jednotlivých objektů v projekční činnosti Josefa Vaňka. Musíme si uvědomit, že tvůrčí období tohoto zahradního architekta v oficiální projekci přesáhlo čtyři desetiletí, ale v neoficiální projekci se již jedná o desetiletí šest. Proto je velmi nesnadné vybrané téma – dětské hřiště – pojmut z hlediska času. Chronologicky není možné s takovým rozsahem plánů, který čítá přes 4 000 kusů, pracovat. Proto se autorka zaměřila na prostudování projektů z hlediska funkčních typů zeleně a jejich následné rozřazení, které bylo průkaznější a kde bylo o dost snadnější se orientovat a hledat spojitosti. Při analýze dobových dokumentů nebylo vhodné k tomuto tématu přistupovat ani z hlediska regionálního, protože se neprokázalo, že by to s ohledem na zvolené téma mělo nějakou významnou vazbu.

Práci a celou analýzu komplikovala různorodost projektů, ať z hlediska rozsahu, či kvality, ale také možností získání dalšího rozšiřujícího dobového materiálu (fotografie, řezy, perspektivy, osazovací plány, rozpočty, korespondence atd.). Právě absence dobových fotografií realizovaných dětských hřišť či koutků v zahradách Josefa Vaňka ve výsledku ubírá uvedeným skutečností na průkaznosti. Na druhou stranu se ale dochovala celá řada fotografií⁵² v soukromém archivu Josefa Vaňka i v pozůstalos-

tech jeho klientů, které dokládají, že zahrady navržené Josefem Vaňkem – především jeho japonské stylizace, skalky, zahrady miniatur a jiné variace tohoto typu – byly dětmi oblíbené bez ohledu na to, zda pro ně byly primárně určeny, nebo ne. A to je právě ono, to je to podstatné – dát dětem prostor v zahradách a umožnit jim zde první krůčky a poznávání života kolem nich.

Jak bylo řečeno úvodem, Josef Vaněk se měl na přání rodiny stát učitelem, ale rozhodl se pro povolání zahradníka – zahradního architekta. Možná nikdo netušil, že ve svém životě pozitivně ovlivní svojí prací několik tisíc dětí i dospělých napříč několika generacemi a stane se jedním z největších popularizátorů zahradnických oborů první poloviny 20. století na našem území (obr. 23).

Závěr

Výše uvedený příspěvek dokládá velmi pestrou a obsáhlou projekční činnost zahradního architekta Josefa Vaňka, kterého lze z hlediska četnosti a vysoké odborné úrovně vypracovaných a dochovaných projektů zahrad a parků řadit mezi významné osobnosti zahradního umění ve střední Evropě první poloviny 20. století. Autorka v příspěvku podává svědectví o širokém spektru tvorby Josefa Vaňka z hlediska různorodosti projektů pro objekty zahradního umění, především z hlediska funkčních typů zeleně. Je však zcela pochopitelné, že výše uvedené výsledky jsou pouze dílčí studií, resp. sondou k tématu dětských hřišť a zahradního umění na našem území v období tzv. první československé republiky. Jedná se o dokument, který by měl přispět k diskusi odborné, ale i laické veřejnosti, zda při obnovách objektů zahradního umění či při zakládání zcela nových parků a zahrad, resp. dětských hřišť jsme schopni udržet krok a invenci se zahraničím, tak jak tomu na našem území nepochybně bylo v meziválečné éře. Možnosti využití soukromého archivu Josefa Vaňka v Chrudimi lze v současné době označit z hlediska badatelské činnosti za vysoce přínosné pro památkovou péči i vědecko-výzkumnou činnost oboru zahradní a krajinařská architektura.

■ Poznámky

⁴⁹ Soukromý archiv J. Vaněk Chrudim, Vědecké odborné a literární spisy, Kniha signatur knihovny J. Vaňka.

⁵⁰ Terénní šetření autorky, Chrudim 2017.

⁵¹ Hans F. Kammeyer, *Der Kinderspielplatz. Gestaltung, Errichtung und Pflege*, Berlin 1953.

⁵² Např. obr. 23 dokládá realizaci projektu J. Vaňka č. 3701. Soukromý archiv J. Vaňka Chrudim, Projektová dokumentace, projekt č. 3701.